

LOGOPEDIE

- Mladý obor
- Pediatrie, foniatrie, ORL, stomatologie, plastická chirurgie, neurologie, psychologie, fonetika, fonologie
- „... *Definujeme logopedii jako vědní obor interdisciplinárního charakteru, jehož předmětem jsou zákonitosti vzniku, eliminování a prevence narušené komunikační schopnosti. Logopedie v moderním chápání je vědou, zkoumající narušenou komunikační schopnost z hlediska jejích příčin, projevů, následků, možností diagnostiky, terapie i prevence*“. (Lechta, 2002, s. 11)

Narušená komunikační schopnost

- „Komunikační schopnost jednotlivce je narušena tehdy, když některá rovina (nebo několik rovin současně) jeho jazykových projevů působí interferenčně vzhledem k jeho komunikačnímu záměru. Může jít o foneticko-fonologickou, syntaktickou, morfológickou, lexikální, pragmatickou rovinu nebo o verbální i nonverbální, mluvenou i grafickou formu komunikace, její expresivní i receptivní složku.“

Pojmy

- Komunikace – lidská schopnost užívat výrazové prostředky k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů; verbální, nonverbální, interakce.
- Řeč
 - Specificky lidská schopnost. Vědomé užívání jazyka jako složitého systému znaků a symbolů ve všech jeho formách.
 - Schopnost není vrozená (dispozice).
 - Pocity, přání, myšlenky. Zevní a vnitřní řeč.
- Jazyk – soustava zvukových a druhotných dorozumívacích prostředků znakové povahy. Řeč – individuální výkon X jazyk – společenským jevem a procesem

Jazykové roviny

- **Lexikálně-sémantická** – pasivní a aktivní slovní zásoba, definice pojmů, zobecňování. Typické pokládání otázek „co je to?“ (1,5 roku), „proč?“ (3,5 roku). Nejprudší nárůst slovní zásoby asi do 3. roku života
- **Morfologicko-syntaktická** – uplatňování gramatických pravidel v mluvním projevu, gramatická správnost slov, vět, slovosledu, rodu, čísla, pádu. Vývoj vychází z transferu. Jednoslovné věty, onomatopoická citoslovce, 1. pád, infinitiv.

Fyziologický dysgramatismus – do 4. roku života

- **Foneticko-fonologická** – zvuková stránka řeči. Vývojový mezník – přechod od pudového k napodobivému žvatlání.
- **Pragmatická rovina** – schopnost vyjádřit různé komunikační záměry. Rovina sociální aplikace. Dochází ke správné aplikaci a propojení toho, co chce jedinec sdělit, s neoptimálnějším způsobem, jakým to sdělí a vhodným okamžikem realizace tohoto sdělení v rámci určité společenské interakce.

Klasifikace narušení komunikační schopnosti:

1. Vývojová nemluvnost (vývoj.dysfázie)
2. Získaná orgánová nemluvnost (afázie)
3. Získaná psychogenní nemluvnost (mutismus)
4. Narušení zvuku řeči (rinolalie, palatolalie)
5. Narušení fluence (plynulosti) řeči (koktavost, brebtavost)
6. Narušení článkování řeči (dyslalie, dysartrie)
7. Narušení grafické stránky řeči
8. symptomatické poruchy řeči
9. Poruchy hlasu
10. Kombinované vady a poruchy řeči

Opožděný vývoj řeči:

- D nemluví ve 3 letech nebo mluví méně než ostatní.
- Hledat příčiny - vyloučit sluchovou vadu, poruchu intelektu, mluvních orgánů, akustickou dysgnózi (neschopnost zapamatovat si slova, porozumět smyslu slov)
- Etiologie: nepodnětné, nestimulující prostředí, citově deprivované D, dědičnost, nevyzrálost CNS, nedonošenost, předčasné nar., LMD.

Vývojová dysfázie:

- = specificky narušený vývoj řeči
- Projevuje se: neschopností či sníženou schopností D verbálně komunikovat, i když jsou dobré podmínky pro vytvoření řeči.
- Zasahuje: receptivní i expresivní složku řeči, výslovnost, gramatickou strukturu i slovní zásobu.
- = lehce unavitelní, narušení emocionality, motivace, zájmů.
- = ve škole - SPU (dyslexie, dysortografie).

Afázie:

- = centrální porucha řeči při orgánovém poškození CNS, na základě lokálních poškození mozku.
- = ztráta již nabyté schopnosti komunikovat (poškození dominantní hemisféry: nádory, úrazy, krvácení do mozku, intoxikace).
- Dětská afázie.

Neurotické a psychotické poruchy řeči:

- **Mutismus** (oněmění): ztráta artikulované řeči na podkladě silného psychického traumatu (úlek, šok, stres, vyčerpání).
 - Není poškození CNS.
- **Elektivní (selektivní) mutismus**: ztráta řeči - v určité situaci, určitém prostředí, na určitou osobu - trvání: nejméně jeden měsíc.
 - D v období vstupu do školy

Koktavost a brebtavost:

- **Koktavost** (balbuties): syndrom komplexního narušení koordinace orgánů participujících na mluvení : nedobrovolné přerušování mluvení.
- Příčiny (dosud nespolehlivě stanoveny), vždy několik: dědičné dispozice, orgánové poruchy.
- Terapie: pouze potlačování příznaků.
- **Brebtavost** (tumultus sermonis): extrémně zrychlené tempo řeči - opakování, vynechávání slabik, narušeno dýchání, artikulace.
- Etiologie: nález na EEG (orgánový podklad), dědičnost, vliv prostředí.

Rinolalie a palatolalie:

- Rinolalie (huhňavost): porucha zvuku řeči, patologicky změněná nosovost
- *Zavřená huhňavost* - patologicky snížená nosní rezonance
- *Otevřená huhňavost* - patol.zvýšená nosní rezonance
- Palatolalie: na základě rozštěpu v orofaciální oblasti (rozštěp rtu, měkkého a tvrdého patra=VV)

Dyslalie a dysartrie:

- Dyslalie (patlavost): porucha artikulace, neschopnost používat některé hlásky.
- d. hlásková, d. slabiková, d. slovní.
- Příčiny: poruchy sluchu, CNS, motor.neobratnost, nesprávný řečový vzor.
- Dysartrie: porucha artikulace jako celku při organickém poškození CNS. Narušen: proces respirace, fonace, zvuku řeči, dysprozódie - rytmu, melodie, tempa, přízvuku.
- **Anartrie** - úplná neschopnost artikulovat.
- U dětí s DMO.

Poruchy hlasu:

- organicky podmíněné (úrazy, obrny, nádory)
- funkční (nesprávně užívání hlasu)
- psychogenní (hlasové neurózy)
- Etiologie: dědičnost, porušení inervace svalstva hrtanu, nesprávně užívání hlasu, hlasová hygiena, oper.zákroky, vady sluchu, neurotické poruchy.
- Po léčbě následují hlasová cvičení vedená logopedem.

Symptomatické poruchy řeči:

= symptomem jiného, dominantního postižení, onemocnění, poruchy.

- Mentální postižení:
 - dyslalie, huhňavost, brebtavost, echolálie, dysartrie
- Zrakové postižení:
 - opožděný vývoj řeči, dyslalie, verbalismus
- Tělesné postižení:
 - dysartrie
- Sluchové postižení:
 - dyslalie, dysfonie

Logopedická intervence

- Logoped
- Klinický logoped
- Logopedický asistent
- Prevence
 - Primární
 - Sekundární
 - Terciární

Resort školství mládeže a tělovýchovy

- Logopedické třídy při běžných MŠ, ZŠ
- MŠ, ZŠ logopedické
- Speciální třídy při ZŠ pro žáky s SPU
- MŠ a ZŠ pro sluchově postižené
- ZŠ praktické, ZŠ speciální
- SPC, PPP

Resort zdravotnictví

- Logopedické poradny (ambulance) při poliklinikách
- Logopedická pracoviště při lůžkových odd. (foniatrie, neurologie..)
- Privátní logo poradny (ambulance)
- Rehabilitační stacionáře
- Denní stacionáře při zdr. Zařízeních
- LDN, lázeňská zařízení

Resort práce a sociálních věcí

- Ústavy sociální péče

Alternativní a augmentativní komunikace (AAK)

Vymezení pojmů

- **AAK** - se snaží kompenzovat projevy závažných komunikačních poruch. Jde o neverbální komunikační systémy, které jsou často souhrnem několika technik, postupů a přístupů.
- **Systém AAK** – souhrn všech postupů a prostředků, který se užívá pro rozvoj dorozumívání konkrétní osoby.
- **Alternativní systémy**: náhrada mluvené řeči
- **Augmentativní systémy**: podporují již existující komunikační schopnosti, které však nestačí k dorozumění.

Rozlišujeme:

- Statické systémy:
 - Piktogramy
 - Bliss
- Dynamické systémy:

- Makaton
- prstová abeceda
- znaková řeč
- znaky
- gesta

Cílová skupina AAK:

- Děti a dospělí s:
 - mentálním postižením
 - autismem
 - DMO
 - vadou sluchu
 - kombinovaným postižením
 - po úrazu mozku, po mozkové příhodě
 - motorických postižením (RS).

Výhody AAK:

- snižují pasivitu
- zvyšují zapojení do činností
- rozvoj kognitivních jazykových dovedností
- umožňují se samostatně rozhodovat
- rozšiřují možnosti aktivně komunikovat.

Nevýhody AAK:

- vzbuzují pozornost na veřejnosti
- společensky méně využitelné
- důkaz, že D nebude nikdy mluvit
- proces porozumění předchází vyjadřování (trvá delší dobu, než se začne užívat).

AAK

- Výběr systému je nutno posuzovat individuálně.
- Žádný systém nemá v úmyslu potlačovat přirozené řečové projevy.
- V zahraničí se běžně používá „**totální komunikace**“ (v ČR pouze u sluch.p.)
- zahrnuje gesta, znaky, odezírání, prstovou abecedu, čtení, psaní, zpěv, pohyby těla a pohledy očí.

Nejčastější používané systémy v ČR

- Piktogramy
- Makaton
- Bliss systém
- Metoda sociálního čtení
- Facilitovaná komunikace

Piktogramy

- Zjednodušené zobrazení skutečnosti (předmětů, činností, vlastností)
- jednoduchým řazením se skládají:
- věty

- rozvrh hodin
- program dne (vizualizace např. u autistů)
- dávají instrukce.
- Při první výuce se používají obrázky a fotografie.

Makaton

- Využívá manuální znaky doplněné mluvenou řečí a symboly.
- Vychází ze znakového jazyka neslyšících.
- Znakují se pouze klíčová slova, která mají ve sdělení největší význam.

Bliss

- Systém grafických znaků (mezinárodní využití).
- Místo slov se používají jednoduché obrázky.
- Výuka se zaměřuje na symboly vyjadřující předměty a činnosti.
- Posléze se sdružují do struktur připomínajících věty (bez gramatických pravidel).

Metoda sociálního čtení

- podpůrná, pomocná a motivační metoda
- rozvíjení rozumových schopností, orientačních dovedností, zlepšení sociální komunikace
- využití piktogramů, slov běžného života, obrázků, fotografií
- pro D s potížemi ve vnímání písmen, pro D čtoucí bez porozumění, pro ZŠ speciální
- Skládá se ze tří kategorií:
 - 1. kategorie: soubor obrázku a textů
 - 2. kategorie: piktogramy
 - 3. kategorie: slova a skupiny slov
- V jednotlivých kategoriích se sleduje, co je pro D funkční.
- Učení SČ by mělo začít v době, kdy D začíná užívat slov.
- Motivace individuálními zájmy, potřebami: nakupování, doprava, časová orientace, vaření apod.

Facilitovaná komunikace

- vznik v 70. letech 20. století (Austrálie)
- systém založen na řízeném výběru komunikačních jednotek a jejich kombinaci
- kartičky s obrázky
- piktogramy
- písmena, slova
- využití přístrojů k počítačovému zpracování komunikační tabulky
- facilitátor přidržuje ruku, zápěstí, paži osoby
- cílem postupně omezovat podporu ruky

Komunikační tabulky

- symboly sestavovány do komunikačních tabulek
- forma vychází z potřeb uživatele: vytvářena s handicapovaným a jeho rodiči
- pouze pro slova nemožná sdělit nonverbálně
- k rozšíření slovní zásoby
- sešity, složky, počítače
- vybraný symbol indikován ukázkou prstu, pěstí, pohledem, světelným paprskem

- uživatel musí také umět o tabulku požádat
- postupně obsahují i písmena, slova, věty, číslice

Technické pomůcky

- **s hlasovým výstupem**
 - komunikátory s tištěným a/nebo hlasovým výstupem (klávesnice, displej)
 - omezené množství vzkazů a frází (sdělení označena obrázky, fotografiemi)
 - vizuální kontakt není nutný, rychlé, široký slovník
 - pro děti již od mentálního věku 12 – 18 měsíců, MP, těžce TP, kombinovaně postižené
 - nevýhodou vysoká pořizovací cena
- **počítače**
 - speciální software, využití pro výuku